

Mijmeringen uit het verleden.

Een fietstocht door Groningen, 1938

J.S. Giezen.

In 1983 beschreef de heer Giezen een fietstocht door de stad Groningen. Op de plaatsen waar autobussen staan onderbreekt hij de tocht en geeft hij zijn indrukken weer van de bussen, van de ondernemers.

Wanneer ik nu langs het al weer ongeveer dertig jaar in gebruik zijnde autobusstation van de stad Groningen rijd en daar de bussen van de GADO, DVM en FRAM zie, gaan mijn gedachten terug naar zo'n 45 jaar geleden, toen de stad Groningen nog vele busstandplaatsen had, die door een aantal grote en kleine maatschappijen werden bevolkt. Als Mulo-scholier maakte ik dan tussen de middag, speciaal op dinsdag per fiets de tocht langs al deze standplaatsen en ik neem u graag mee op zo'n tochtje.

Dat dit speciaal op dinsdag was, zat hem in het feit, dat er dinsdag (en ook vrijdags, zij het minder) veel marktdiensten op de stad Groningen reden.

Komend van de richting Hoogkerk naderen we de stad en rijden over de A-weg, waar we dan bij café "de Wal" al de eerste gele HABO-bus zagen staan (Huizenga's Autobus\%onderneming, rijdende op Feerwerd-Ezinge-Oldehove). Even verderop was café de "Slingerij" van weduwe Veltman, waar alle bussen naar het Westerkwartier en Friesland stopten. Hier stond dan de heer Sissing uit de Wilp(Gr), met twee rode Fordbusjes (met opschrift de Twa Wilpen), alsmede de marktdiensten van de Koe uit Wolvega en van ten Wolde uit Oldeberkoop en wellicht nog wel een marktdienst.

Naast café "de Slingerij" is later het reisbureau "De Slingerij" gevestigd, waar de heer Veltman de scepter zwaaide en in het begin veel voor ESA-reizen bemiddelde.

We rijden even door en gaan dan linksaf de Westersingel in en op het Visserplein tussen de Westersingel en de Westerbinnensingel was de standplaats van achtereenvolgens de GAM (Grootegaster Auto Maatschappij, ondernemers Liefferink, Nauta, Renkema en Visser), toen al een behoorlijke maatschappij, die een tweetal lijndiensten reed vanaf Surhuisterveen via Doezum-Grootegast respectievelijk Ooster- en Westersand naar Groningen en verder nog marktdiensten verzorgde, onder andere naar Leeuwarden op vrijdag. Deze onderneming met geelblauwe bussen bezat toen in die tijd zeker al meer dan tien wagens.

Daarnaast de bussen van de fa. Schriemer uit Kommerzijl (later de NV KAB, Kommerzijlster Autobusbedrijf), welke firma de lijndienst Kollum-Pieterzijl-Kommerzijl-Noordhorn-Groningen reed en welke onderneming ongeveer vijf wagens in gebruik had. De latere KAB bussen waren geel en groen, maar ik weet niet zeker of de Schriemer bussen deze kleuren ook al hadden.

Als derde in de rij stonden dan de groene bussen van de N.V. Leekster Tak (v.h. J. Veninga) te Leek, welke onderneming de lijndiensten Zevenhuizen-Leek-Tolbert-Lettelbert-Groningen, alsmede Marum-Noordwijk-Boerakker-Groningen reed. Dit was toen al een behoorlijke maatschappij met zeer frequente verbindingen. Men beschikte in die tijd zeker over tien tot twaalf wagens, waaronder al een dieselbus, namelijk een Mercedes nummer 18, type met voorbesturing, model ongeveer Zwolle-Blokzijl.

Aan de andere zijde van de Westersingel had de HABO haar standplaats. Hier vandaan vertrokken de geelzwarte bussen via de A-weg naar Ezinge-Feerwerd enz.

GAM, HABO en Schriemer reden hun diensten met wagens met benzinemotoren.

Tegenover de genoemde drie stond dan nog een bus van de NTM, welke op Appelscha reed, naar ik meen een marktdienst en ik meende dat Bergsma uit Donkerbroek ook daar haar standplaats had.

Bergsma reed wel dagelijks, maar slechts twee keer. Ook reed deze firma nog een marktdienst.

We vervolgen nu onze tocht en gaan via de Visserstraat en de Oude Kijk in't Jatstraat linksaf de Vismarkt op en we zien daar voor de "Franse Bazar" –later warenhuis TANTE, in 1939 geheel door brand verwoest- de Goliath bussen van de firma Eltink staan. Deze firma onderhield een frequente dienst op Hoogkerk en gebruikte hiervoor een paar (drie?) Latil bussen. Deze grijsbruine bussen kregen in 1938 versterking van een nieuwe Fordbus en later kwam er nog een Fordbus bij, maar dit was vermoedelijk geen nieuwe. De Goliath bracht haar klanten dus wel in het hartje van de stad.

Doorrijdend komen we op de Grote Markt, waar we de trolleybussen van de Gemeentetram Groningen zien. Totaal zes stuks reden op de lijn Kraneweg-Meeuwerderweg. Verder rijdt de groene stadstram op lijn 3 (Hoofdstation-Noorderstation) en ook wel de gele trams op de lijn van de Grote Markt naar Helpman. De zandkleurige bussen (GMC's en enkele Bedfords) rijden op de lijnen naar de Oranjebuurt-Oosterparkwijk en Grunobuurt c.q. Stadspark.

We gaan nu de Ebbingestraat in en zien daar in het begin de bussen van de firma Elema-Stollenga uit Marum, die de lijndienst Groningen-Heerenveen vier maal per dag reden. De naam ESA was er toen nog niet, deze is pas gekomen na de overname van de HABO (Haulerwijk) in december 1938. Elema-Stollenga had de beschikking over ongeveer vijf bussen, waarvan toen al twee diesels, namelijk een Reo met Kromhout motor en een heuse Kromhout 5LW (respectievelijk nummer 8 en 9). De kleur van deze bus was geel met een donkergroene band en het dak was zwart met wit. We vervolgen onze tocht door de Ebbingestraat en komen in de Nieuwe Ebbingestraat bij café "Kloosterhuis" op de hoek van het Brouwerstraatje, waar de standplaats was van de rode bussen van de firma v.d. Veen en Blijham uit Hornhuizen, welke de dienst Hornhuizen-Kloosterburen-Wehe-Winsum-Groningen reed en van de firma van Dijk en Flikkema uit Pieterburen, welke de dienst Pieterburen-Westernieland-Eenrum-Winsum-Groningen reed. Ieder van de ondernemingen beschikte over drie bussen, en naar ik meen waren de bussen van de firma van Dijk en Flikkema blauwgrijs. De bussen stonden vaak op het achterliggende Gedempte Boterdiep. Beide ondernemingen reden maar enkele keren per dag.

Nog iets verder was café "de Groene Weide", en hier stonden opgesteld de bussen van de NV VADO te Uithuizen. De VADO was een combinatie van Bisschop te Kantens, Kuitert te Rottum en Rijzenga te Uithuizen. Deze bussen waren zeer goed onderhouden, en hadden een fraaie oranje-achtige kleur. De VADO reed toen twee lijndiensten op Uithuizen en op de hoofdlijn Uithuizen-Usquert-Middelstum-Bedum-Groningen werd toen al een starre uurdienst gereden en op de andere lijn via Garsthuizen een viertal verbindingen per dag. Deze maatschappij beschikte toen al over een wagenpark van circa tien bussen, waaronder een drietal diesels, waaronder één grote Kromhout 5LW. Deze VADO is in 1939 overgenomen door de op 2 oktober 1938 opgerichte NV Marnedienst te Zoutkamp. Bij "de Groene Weide" had tevens de firma Nienhuis en Jager haar vaste standplaats; deze in Zoutkamp gevestigde firma had de beschikking over drie bussen en reed daarmee de lijndienst Zoutkamp-Zuurdijk-Aduard-Groningen. In het zomerseizoen werd ook nog een busdienst gereden in aansluiting op de boot van Schiermonnikoog; die boot vertrok uit Zoutkamp. De frequentie op deze dienst was niet al te groot, slechts enkele ritten per dag, de bootdienst in het algemeen 1 keer per dag. De juiste kleur van de bussen weet ik niet precies meer, maar ik meende lichtgeel met enigzins bruin. Samen met de firma's van Dijk en Flikkema en van der Veen was de firma Nienhuis en Jager de oprichter van de NV Marnedienst te Zoutkamp, waarvan de heer Nienhuis vele jaren de directie voerde.

We moeten nu iets verder rijden en gaan via het gedempte Boterdiep en de Bloemstraat naar het Damsterdiep, naar het voormalig klein Poortje, café "Ploeger", waar ook een aantal autobusondernemingen haar standplaats had.

Allereerst de firma Scheper en Mulder te Holwierde, die een dagelijkse dienst van Holwierde via Spijk-'t Zandt-Loppersum langs het Damsterdiep naar Groningen reed. Enkele malen per dag werd deze dienst gereden en de firma stond later nog bekend onder de naam HADO en is in 1940 door de DAM te Appingedam

overgenomen. Deze firma reed ook nog dagelijkse diensten van Delfzijl via 't Zandt naar Uithuizen dan wel Roodeschool. Dan stond hier nog de dienst van Uuldriks en Bakker, die reden vanaf Siddeburen via Slochteren-Harkstede naar Groningen, ook maar enkele keren per dag. In 1938 (winterdienst) is de lijn doorgetrokken naar Wagenborgen en reed zij ook frequenter. Deze maatschappij is later door de heer van der Ploeg (ex eigenaar GADO) overgenomen en onder de naam Roland voortgezet tot 1963.

Dan stond hier nog de marktdienst van de firma Prenger uit Nieuwolda, Nieuwolda-Wagenborgen-Schildwolde-Woltersum-Ten Boer en verder langs het Damsterdiep naar Groningen. Prenger reed nog meer diensten, namelijk Zuidbroek-Delfzijl en Nieuwolda-Winschoten.

Verder zagen we hier dan nog de bruin met beige bussen (zagen er goed verzorgd uit) van de firma Heikens uit Onstwedde, die een marktdienst reed vanaf Onstwedde, later zelfs vanaf Mussel-Pekela's-Veendam-Groningen. Heikens reed tevens de lijndienst (dagelijks meerdere malen Stadskanaal-Onstwedde-Wedderveer-Winschoten).

We gaan nu verder en komen op het Gedempte Zuiderdiep en tussen de Oosterstraat en de Gelkingestraat zien we eerst de groene EDS-bussen. De EDS reed met verschillende lijnen uit Drente vanaf Assen door naar Groningen.

Daarnaast de prachtige oranje bussen met zwart dak van de Damster Auto Maatschappij, de DAM. Deze onderhield toen al een halfuurdienst op het traject Delfzijl-Appingedam-Groningen en tevens reed zij een lijndienst Appingedam-Overschild-Groningen, en van Appingedam naar Hoogezand. De DAM was toen al een grote maatschappij en beschikte zeker over 25 bussen.

De meeste ruimte werd hier ingenomen door de grootste maatschappij in het noorden des lands, en wel de GADO met haar rode bussen. Keurig materiaal en veel standaardseries, onder andere Dodges, Diamonds (24 stuks) en Stewarts. In begin 1939 kwam er een serie van 12 stuks Kromhout diesels met drie zitplaatsen in de breedte. Deze wagens werden gereden met conductrices.

De GADO was toen al een hele grote maatschappij, en had de beschikking over meer dan vijftig bussen. Ze bereed toen al een aantal lijnen, onder andere Groningen-Grijpskerk, Groningen-Zuidlaren-Gieten-Bareveld, Groningen-Hoogezand-Zuidbroek-Winschoten, Groningen-Hoogezand-Veendam-Oude Pekela, Groningen-Veendam-Nieuwe Pekela-Onstwedde, Groningen-Veendam-Bareveld-Stadskanaal en Winschoten-Westerlee-Meeden-Veendam.

We rijden nu verder het Zuiderdiep op, en komen bij de Stationsstraat nabij café "de Boer" en hier zien we de HABO uit Haulerwijk, die twee dagelijkse diensten vanaf Haulerwijk via Norg-de Punt naar Groningen reed. Bovendien was er dinsdag's nog een marktdienst vanaf Haulerwijk via Roden naar Groningen. De bussen van de HABO waren bruinachtig grijs; de HABO reed ook nog dagelijkse diensten van Haulerwijk naar Assen en Oosterwolde. Tevens op vrijdag een marktdienst van Haulerwijk naar Leeuwarden. Dit alles werd door de HABO uitgevoerd met zes busjes, waarvan vier kleinere Chevrolet's van circa 18 personen, een grotere Ford V8 en een grote Chevrolet. In december is het bedrijf overgenomen door de ESA.

Naast de HABO stond de NV G.P.E. (Groningen-Paterswolde-Eelde), de voormalige paardetram-onderneming, die in 1929 was overgegaan op autobusvervoer en dit met een vijftal bussen uitvoerde, namelijk vier Renaults en een Chenard-Walker trekker met aanhanger, welke maar liefst zestig personen kon vervoeren. Trouwens, ook de Renaults met een capaciteit van 35 personen mochten er zijn. De GPE reed van Groningen via Eelderwolde, maar ook via Haren naar Paterswolde en Eelde.

Merkwaardig is dat voor een dienst naar het vliegveld Eelde, ingesteld in 1933, de GPE de concessie niet kreeg. Deze werd toegewezen aan de Gemeentetram Groningen. De GTG schafte hiervoor een 20 persoons Chevrolet (nummer 10) aan.

Deze GPE is in 1939 opgegaan in de toen opgerichte GDS.

We rijden nu de Stationsstraat uit, en gaan via de Emmabrug langs het Hoofdstation. Op het plein voor het station zien we de groene tramwagens van de Gemeentetram Groningen weer en we zien daar de ATO-bussen van de lijn Groningen-Assen. Bussen in een grijze kleur met een rode band, dit zou na de overname van de GADO ook de kleur van dit bedrijf worden, evenals van de later komende onderneming NADO.

Langs de Stationsweg komen we bij de Heerebrug en we gaan rechtsaf de Heereweg op en over het viaduct naar café "de Koppelpaarden" waar ook nog verschillende bedrijven standplaats innamen. Allereerst de DABO uit Meppel, die evenals de eerdergenoemde EDS verschillende lijndiensten uit Drente via Assen liet doorlopen naar Groningen. Deze DABO was een goed geleide onderneming met zeer goed materieel en beschikte toen al over Mercedes diesels (ongeveer gelijk aan die van Zwolle-Blokkzijl). Zij hield er een zeer frequente dienst op na. Verder stond daar de firma Alberts uit Annerveenschekanaal die met haar groene bussen een marktdienst van Annerveenschekanaal via Zuidlaarderveen, de Groeve en Zuidlaren naar Groningen onderhield op dinsdag en vrijdag. Meestal werd de dienst gereden met een Opelbus. Ook was dit de standplaats van de firma Keen uit Nieuw Amsterdam en van J.L. Posma, eveneens uit Nieuw Amsterdam, die allebei marktdiensten reden uit hun omgeving, Nieuw Amsterdam, Erica, Klazinaveen, Zwartemeer naar Groningen, ook op dinsdagen en vrijdagen.

De kleur van de DABO was blauwgrijs met zilverkleurige letters. Van de firma's Keen en Posma zijn de kleuren mij niet meer bekend.

Dit was de laatste standplaats en we hebben het geheel gehad. Misschien is er nog een enkele onderneming niet genoemd, maar dat zijn er niet veel, de belangrijkste zijn we allemaal gepasseerd.

In de provincie Groningen waren er uiteraard nog wel meer autobusondernemingen. We hebben reeds gememoreerd, van de ondernemingen die op de stad Groningen reden, welke diensten zij nog meer exploiteerden, onder andere bij Scheper en Mulder, Heikens en Prenger. In Winschoten waren er nog drie,

te weten Oldambt-Pekela met haar geelbruine bussen. OP was met de exploitatie van twee lijnen belast, namelijk Winschoten-Finsterwolde-Reidertil en Winschoten-Pekela's-Stadskanaal. Verder Oostelijk Groningen, die met haar groengele (meest Stewarts) bussen drie lijnen bediende en wel Winschoten-Vlagtwedde-Ter Apel, Winschoten-Bellingwolde-Klein Ulsda en Winschoten-Termunten-Delfzijl. Tevens nog de firma H.J. Deiman, welke met haar rode bussen de lijn Winschoten-Vrieschelo-Boertange bereed.

In Ter Apel was de firma F.A. Bergman actief. Deze firma bediende naast de lijn Ter Apel-Musselkanaal en later de voormalige Heikens-lijn Winschoten-Onstwedde-Stadskanaal, diverse lijnen in het aangrenzende Drentse gebied. Bergman reed onder andere Ter Apel-Coevorden en Emmen-Assen. In Veendam opereerde de firma Van der Ploeg onder de naam Far Away met witte bussen. Zij onderhield de lijndiensten Veendam-Zuidlaren-Zeegse-Assen en Veendam-Annen-Loon-Assen.

Verder kwam er in Stadskanaal nog een Drentse busdienst binnen, namelijk de firma v.d. Vlag te Borger (BADO). Van der Vlag reed de lijn Assen-Rolde-Borger-Buinen-Stadskanaal. Dit was een vrij frequente dienst.

Dit bedrijf is pas na de oorlog overgenomen door de GADO en de EDS.

Als allerlaatste bespreken we nog een Friese busdienst, die de provincie Groningen binnenkwam, en wel te Zoutkamp. Dit betrof de Lauwersdiensten, waarvan de firma de Vries te Ee wel de voornaamste aandeelhouder was. Dit was een dienst Zoutkamp-Kollum, in Kollum doorgevoerd naar Leeuwarden. De Lauwersdiensten waren echter wel gevestigd te Zoutkamp, maar de geelrode bussen reden echter met Friese provinciale B-nummers.